

Rozpis otázek k SZK z Obecné sociologie (jednooborové studium Sociologie)

Tento dokument slouží jako **orientační** pro studenty i členy komise tak, aby bylo zřejmé, jaké minimální penzum znalostí se od absolvujícího studenta očekává a jaké skutečnosti mohou být ověřovány během Bc SZK z Obecné sociologie. Současně se tento dokument snaží udržet rovnováhu mezi jistotou plynoucí z výčtu ověřovaných znalostí a samostatností ve zpracování přípravy k SZK. Rozpis otázek nemá v žádném případě fungovat tak, že by obsahoval položky, které nespádají zřetelně pod dané téma a bylo by tak nutné učit se, co přesně patří do které otázky. Nepředpokládá se, že by výklad u SZK obsáhl všechny možné aspekty dané problematiky (ani to není v rámci daného časového limitu možné), student má prostřednictvím plynulého výkladu prokázat svoji orientaci v daném tématu.

Tento dokument není finální, průběžně bude docházet k úpravám, které by měly postihnout zejména formulace a přehlednost. Tyto úpravy tak nebudou významně zasahovat do obsahové stránky jednotlivých otázek a budou prováděny vždy v dostatečném předstihu před konáním SZK. Vyučující příslušných teoretických předmětů jsou povinni zajistit výuku způsobem, který studenty připraví na takto obsahově koncipované otázky.

Obecně založené otázky použitelné u většiny otázek:

Čím je specifický sociologický přístup k danému tématu? Jakou přidanou hodnotu sociologie vnáší do našeho chápání tématu?

V čem je daný autor originální, tj. proč je chápán v dané oblasti jako přelomový / co nového do našeho chápání dané problematiky vnesl?

V čem je daná teorie (koncept, pojem...) novátorská, tj. v jakém ohledu zlepšila naše chápání sociální reality / co nového do našeho chápání ve srovnání s předchozím stavem poznání dané problematiky vnesla?

1. Předmět, struktura a funkce sociologie

Jak se liší perspektiva sociologie od perspektivy ostatních sociálních věd, resp. v čem spočívá její specifická? (Snahy o vymezení předmětu sociologie; předmět sociologie ve vztahu k dalším vědám dnes).

V čem spočívají v sociologii problémy při utváření obecných zákonitostí? V čem pro sociologii spočívá dilema mezi hodnocením a nehodnocením v sociologii? Někdy se hovoří o tzv. mikro- a makro-sociologii – v čem se tyto dvě perspektivy liší?

Skladba sociologie jako vědního oboru. Jak se historicky vyvíjela sociologie z hlediska vztahu mezi teorií a empirickým výzkumem? Vysvětlete pojem teorie středního dosahu jako snahu o překonání krize tohoto vztahu. Vysvětlete rozdíl mezi kvalitativní a kvantitativní sociologií na pozadí tohoto vztahu. Co označuje pojem sociologická disciplína.

Sociologie bývá označována jako multiparadigmatická věda - k čemu toto označení odkazuje? Jaká paradigmatata v sociologii znáte? Je označení "multiparadigmatická věda" bez výhrad aplikovatelné na sociologii? (tento poslední odstavec podobně i v ot. 5)

2. Pojem kultury v sociologii

Čím je specifický sociologický přístup k pojmu kultura?

Co je kultura? – Vysvětlete rozdíl mezi antropologickým a axiologickým pojetím kultury v sociologii, mezi pojmy společnost a kultura, a mezi pojmy kultura a civilizace.

Jak je chápána kultura v klasickém rozdělení na tři základní společenské instance (ekonomika, politika a kultura), jaké má toto rozdělení kořeny a jaká je v tomto rozdělení pozice kultury?

Objasněte důsledky axiologického chápání kultury jako charakteristiky určité kolektivity, např. společenské vrstvy, společnosti či lidstva (určitá kultura jako výraz pokroku).

Kategorie vkusu jako sociologický problém: sociologická kritika masové kultury a masové společnosti (y Gasset, Arendt, frankfurtská škola) a empirická adekvátnost kategorie vkusu (Bourdieuova kritika klasického chápání vkusu).

Antropologické pojetí kultury, pojmy kulturní vzorce, etnocentrismus, subkultura a kontrakultura; sociologická dimenze problematiky kulturního relativismu.

Možné větvení výkladu: jak je umění (literatura, film atp.) sociologickým tématem?

3. Pojem sociálního řádu: sociální instituce, normy, konformita a sociální kontrola

Co se chápe pod pojmem sociální řád a proč pro některé klasiky představoval sociální řád problém? Jak je sociální řád zabezpečován? Co drží moderní společnosti pohromadě, tj. jak to, že se nerozpadnou?

Vysvětlete pojmy habitualizace, institucionalizace a sociální instituce. V čem se liší sociální instituce od sociální organizace? Goffmanova analýza totálních institucí.

Jak sociologie chápe konformitu? Sociálněvědní reflexe problému konformity: strukturální funkcionalismus (Parsons, Merton), frankfurtská škola (Fromm, Marcuse), přínos sociálně psychologických výzkumů vlivu skupiny na jedince.

Rozvedte jednotlivé roviny sociální kontroly.

4. Narušení sociálního řádu? Anomie, deviace, odcizení, krize legitimacy

Co si představujete pod označením „narušení sociálního řádu? Za jakých podmínek dochází k narušení sociálního řádu?

Teorie a výzkum anomické situace; Durkheimovo pojetí anomie (pojmy anomická sebevražda, anomie a společenská změna, anomie jako dočasná dysfunkce ve vývoji solidarity); Mertonova inovace v pojetí anomie (v čem se liší chápání anomie u Durkheima a Mertona?), Sroleova škála anomie.

Je v něčem specifický sociologický pohled na deviaci (ve srovnání s obecným, laickým chápáním pojmu)? Funkcionalistické a konfliktualistické pojetí deviace. Základní obrysy teorie nálepkování.

Jak je důvěra sociologickým tématem? Jak je legitimita sociálních jevů chápána z perspektivy metodologického individualismu (Weber)? Jak souvisí krize legitimacy s krizí důvěry? Z jakých jiných důvodů je pokles důvěry ve sledované populaci z hlediska sociologie problémový? Uveďte alespoň jednoho vlivného sociologa, který s pojmem důvěra pracuje a rozvedte jeho tezi v této souvislosti (Putnam, Giddens, Sztompka)?

5. Rozdílnost konsensuálního a konfliktualistického pohledu na společnost; funkcionalismus a marxismus jako příklady těchto pohledů

Vysvětlete pojem paradigma. Jak je tento pojem aplikován v sociologii? (k tomu také viz ot. 1).

Hlavní charakteristiky konsensuálního a konfliktualistického pojetí. Vývoj těchto pojetí od klasiků do poválečné sociologie. Prezentace obou pohledů na vybraném sociologickém tématu (např. zkoumání nerovností ve vzdělávání, rodiny a genderu, náboženství, masových médií, ...).

Čím, jak a proč je funkcionalismus dobrou ukázkou konsensuální perspektivy, a obdobně - marxismus zase dobrou ukázkou konfliktualistického pohledu?

6. Sociální jednání a sociální interakce

Vysvětlete rozdíl mezi pojmy chování, jednání a sociální jednání (Max Weber). Co pro sociologickou analýzu společnosti znamená, že každé jednání nese určitý subjektivně míněný smysl? Vysvětlete pojem metodologický individualismus. Jaké jsou hlavní sociologické směry nebo teorie, které vycházejí z perspektivy sociálního jednání? Charakterizujte je.

Charakterizujte symbolický interakcionismus a přínos základních postav jeho počátků (Thomas, Cooley, Mead, Blumer). Vysvětlete pojem definice situace a jeho význam v sociologii. Jak zní Thomasův teorém? Vysvětlete jej na příkladu. Jak Blumer vymezil základní premisy symbolického interakcionismu a jak se tento směr dále vyvíjel? V čem spočívá přínos Goffmanovy analýzy sociálních interakcí prostřednictvím metafory divadla?

V čem spočívá přínos analýzy sociálního jednání jakožto systému (Parsons)? Co zvyšuje vzájemnou srozumitelnost sociálních jednání a umožňuje tak bezproblémovou sociální interakci (problém dvojí kontingence)?

Jaké jsou předpoklady teorie sociální směny? S jakými problémy se perspektiva založená na představě racionálního jedince maximalizujícího svůj užitek musela vyrovnat a jak? Uveďte příklad toho, jak individuální racionální jednání vede na úrovni populace k iracionálním důsledkům, resp. jak se na úrovni populace stává iracionálním. Znáte nějaký koncept nebo teorii, která tento paradox zpracovává (např. tragédie občiny, nezamýšlené důsledky jednání)?

Další klíčové pojmy: Sociální vztah, dramaturgická sociologie, etnometodologie, fenomenologická sociologie, teorie racionální volby, zrcadlové já, stigma, sociologie aktéra.

7. Individuální a společenské u jedince (role, osobnost, identita a sociální charakter)

V čem je specifický pohled sociologie na jedince? Vysvětlete rozdíl mezi sociologickým metodologickým individualismem a psychologismem.

Vysvětlete Millsův termín sociologická imaginace.

Teorie rolí. Jaký je vztah mezi rolí a statusem? Jaký je vztah mezi pojmy sociální role a sociální instituce? Přínos Meada pro teorii rolí. Mertonovo rozpracování konceptu sociální role. Vysvětlete, proč sociální role představuje součást sociální struktury. Vysvětlete rozdíl mezi psychologickou a sociologickou rovinou pojmu identita. Vysvětlete rozdíl mezi pojmy role a identita.

Role, habitus a sociální charakter jako nástroje uchopení průniku struktury a jednání.

8. Pojem struktura a jeho využití v sociologii

Vysvětlete rozdíly a vzájemné vztahy mezi pojmy struktura a sociální struktura, systém a struktura, sociální struktura a sociální stratifikace.

Vysvětlete přidanou hodnotu pojmu struktura v sociologii. V jakém smyslu je sociální stratifikace typem sociální struktury? V čem spočívá podobnost mezi strukturami jazyka a sociálními strukturami? Co označuje termín strukturální změna? Jak dochází k udržování sociální struktury na úrovni každodenního jednání? Co je "dialektika mezi sociálním jednáním a sociální strukturou"?

Čím se zabývá strukturalismus a kdo jsou jeho hlavní představitelé v sociálních vědách? Vysvětlete na příkladu vybraného představitele, proč je řazen do strukturalismu.

9. Chudoba, sociální vyloučení a sociální mobilita

Absolutní a relativní pojetí chudoby, subjektivní a objektivní pojetí chudoby, vztah mezi chudobou a sociální nerovností, měření chudoby, sociální a geografická distribuce chudoby, past a spirála chudoby, kultura bídy. Dimenze sociálního vyloučení.

Druhy sociální mobility; mobilitní tabulky; základní témata výzkumu sociální mobility (teze o vztahu mobility a industrializace, sociální mobilita a mechanismy sociální reprodukce nerovností).

10. Třídní pojetí sociální struktury: teorie a výzkum

Presociologická pojetí sociálních tříd.

Jaké jsou dvě základní tradice v třídní analýze? Proč se sociologové zabývají třídním postavením, tj. proč byla a je otázka třídní struktury pro sociologii tak důležitá? Marxovo pojetí třídních nerovností a sociálních tříd – výroba a sociální struktura (pojem vykořisťování), třídy o sobě a pro sebe, analytické a deskriptivní pojetí sociálních tříd, makro- a mikro- perspektiva v třídní analýze; pojem třídy u Webera, srovnání Marxova a Weberova přístupu.

Společenský vývoj a problémy Marxova modelu: Wrightovo a Goldthorpovo třídní schéma, jejich specifika a srovnání. Jaký přístup se dnes více používá? Jak se v současnosti měří třídní pozice?

Diskuse o konci tříd, třídy a sociální hnutí jako subjekty společenského pohybu; význam středních tříd a diskuse o jejich krizi; diskuse o ontologii sociálních tříd.

11. Socializace

Co je socializace? Jaké funkce plní socializace na úrovni jedince a sociální struktury a k jakým dysfunkcím dochází v případě nedostatečné socializace na těchto úrovních? V čem spočívá spor o biologické a sociální určení člověka (nature vs. nurture), jaký byl jeho vývoj a jaké je jeho současné vyústění v sociologii?

Problematika nedostatečné socializace; politický význam socializace; aktéři socializace a jejich vliv (rodina, vrstevníci, mass media, ...); pojem životní dráha: socializace v jednotlivých fázích života, pojem youth culture (kultura mládeže), stárnutí jako sociologický problém, sociologické teorie stárnutí, smrt jako sociologické téma.

Teorie socializace: Počátky sociologického uchopení socializace (Mead, Cooley), psychoanalytický vklad a jeho vývoj; strukturní funkcionalismus; konstruktivistická interpretace socializace (Berger a Luckmann). Přínos psychologických teorií socializace pro sociologické chápání socializace: teorie sociálního učení, kognitivně vývojové přístupy (Piaget, Kohlberg) a jejich relevance pro sociologii.

Klíčová slova: primární a sekundární socializace, významní a zobecnění druhů, resocializace, životní dráha, kultura mládeže (youth culture).

12. Vzdělávání jako sociologické téma

Specifikum sociologického pohledu na vzdělání; vzdělání a socializace; role vzdělání v modernizačním procesu; systémy a aktéři vzdělávání; kritika moderní institucionalizace vzdělání a ideálu meritokracie – skryté kurikulum, koncept odškolení společnosti (Illich); vztah vzdělání k sociální struktuře a stratifikaci, vzdělanostní příležitosti a sociální mobilita.

Teorie vzdělanostní reprodukce společnosti: vzdělání jako systém makrosociální reprodukce. Spor o význam rodiny, školy a sociální struktury v reprodukci vzdělanostních nerovností. Teorie korespondence Bowlese a Gintise, Bernsteinova teorie jazykových kódů (má „omezený kód“ nižší kvalitu než „rozvinutý kód“? proč jsou děti s rozvinutým jazykovým kódem úspěšnější ve vzdělávacím systému?), Willisova studie (jakou hlavní otázku či otázky si Willis kladl? K čemu dospěl?), vzdělání jako reprodukční strategie u Pierra Bourdieu. Signalizační funkce vzdělávání.

13. Gender a rodina jako sociologická témata: společenské souvislosti emancipace a krize patriarchy

Jaký je rozdíl mezi pojmy gender a pohlaví? Jaké jsou argumenty pro odlišení pojmu gender a pohlaví (základní argumenty kritiky naturalizace/biologizace genderu)? V čem je problematické binární chápání genderové identity? Jaký je význam kategorie genderu pro zkoumání společnosti, identity či sociální struktury?

Vývoj sociální a sociologické reflexe genderové problematiky, interakce společenského vývoje a sociálněvědní reflexe problému – místo studií rodu a feministického hnutí ve vývoji sociologie (otázka různých vln či historických milníků feministického hnutí); gender, moc a sociální nerovnost; pojem patriarchy a příčiny současné krize patriarchálního uspořádání společnosti.

Teorie genderové socializace – význam psychoanalytické perspektivy (Freud, Chodorow), další uplatňující se směry (např. teorie sociálního učení).

Proč a jak je sexualita sociologickým tématem? Jaké jsou základní milníky zkoumání sexuality? Sociologický a společenský význam Kinseyho výzkumu a jeho kritika. Další vývoj výzkumu sexuality. Čím se zabývají tzv. queer studies?

Dynamika vývoje rodiny a jejích forem (tradiční -> moderní, tradiční a moderní rodina jako objekty kontroverze, současné formy rodinného soužití), funkce rodiny a jejich proměna, soudržnost rodiny a

modernizace; vztah mezi vývojem rodiny a sociologií rodiny; rodina a sociální reprodukce, sňatkový trh, manželská heterogamie a homogamie; výběrové párování; sociální stratifikace a rodina; problémy a význam rodiny ve světle současných společenských změn; láska a intimita jako sociologická témata; význam sociologického zkoumání sexuality a intimity pro sociologii rodiny.

Sociologické teorie rodiny; rodina a její vývoj z funkcionalistického hlediska; teze o globálním šíření nukleární rodiny (Parsons, Goode) a její kritika (Therborn), feministická a konfliktualistická kritika funkcionalistického přístupu, rodina typu T; sociologie rodiny od 60. let (student by měl být schopen podrobněji aplikovat alespoň jeden teoretický směr na problematiku rodiny).

14. Proces individualizace a diskuse o rozpadu komunitních vazeb

Společenství v tradiční a moderní společnosti - specifika, význam. Společenství a identita, společenství a sociální kontrola.

Problematika sociální diferenciacce a integrace s přechodem z tradiční k moderní společnosti; modernita a individualizace.

Sociologické uchopení dvou typů lidských uskupení/vazeb v kontextu modernizace – téma společenství vs společnost (presociologie, Marx, Durkheim, Tonnies); klasická reflexe vlivu urbanizace na povahu mezilidských vztahů (Simmel, Wirth); vývoj diskuse v druhé polovině XX. století (znalost alespoň dvou relevantních konceptů/teorií - Berger, Fischer, Habermas, Putnam, Wellman).

Sociální skupiny a sociální sítě, sociální skupina (charakteristiky soc. skupiny ve vlastním slova smyslu; skupiny členské, nečlenské, referenční, primární, sekundární; proměny významu tématu sociální skupina v sociologii); základní charakteristika vývoje analýzy sociálních sítí (SNA) od tradiční k současné situaci. Specifika SNA přístupu v sociologii oproti jiným přístupům.

15. Kolektivní identity v moderní společnosti (rasa, etnicita, národ, sociální hnutí)

Vysvětlete rozdíl mezi psychologickou a sociologickou rovinou pojmu identita; pojem kolektivní/sociální identita. Teorie sociální identity (Tajfel a Turner). Identita jako neustále vytvářený konstrukt: jaké jsou základní mechanismy sociální re-/konstrukce kolektivní identity (identifikace a diference, dichotomie group a category)? Vysvětlete rozdíl mezi esencialistickým a konstruktivistickým pojetím sociální identity a uveďte příklad (př: gender, etnicita). Co označuje pojem politika identit a proč je pojem identita důležitý ve vztahu k pojmu "nová sociální hnutí"? Kolektivní identity v procesu modernizace.

Vysvětlete pojem sociální hnutí a rozlišení mezi starými a novými sociálními hnutími. Čím se zabývá sociologie sociálních hnutí? Jak se proměňují sociální hnutí v době internetu?

Rozdíl mezi pojmy etnicita a národnost, etnikum, etnocentrismus a rasismus, sociální exkluze a inkluze na rovině etnických rozdílů, sociální koheze; etnicita a sociální stratifikace.

Starý a současný rasismus – problém vymezení, vývoj rasově antropologických teorií, institucionální rasismus, argumenty rasově založených teorií a argumenty kritiky rasismu; sociologická vysvětlení rasismu (alespoň jeden přístup), solitaristický přístup.

Vymezení národa, národnosti a nacionalismu; národnost a občanství; vztah národa a nacionalismu (Gellner), kritika Gellnera (Hroch); Andersonův koncept „imagined community“.

16. Masová společnost a masová média

Pojmy médium, masová média, masová kultura, masová společnost; masmédiá a veřejnost – veřejné mínění, Habermasova teorie vzniku veřejné sféry; masmédiá a nacionalismus; funkce masmédií

(unifikující, sjednocující, mobilizující, reprodukující, socializující, stratifikující). Pojmy masa a veřejnost ve vazbě na odlišné chápání role masových médií v moderní společnosti.

Hlavní tématické oblasti sociologie médií. Produkční perspektiva – proměny organizace a financování masových médií, stratifikační a hodnotová specifika novinářů, centralizace médií a homogenizace obsahu. Studia obsahu – média jako reprezentace reality. Otázka vlivu médií – fáze všemocných médií, teorie masové společnosti, teorie dvoustupňového komunikačního toku (Lazarsfeld), kultivační teorie (Gerbner).

17. Jazyk a symbolická rovina sociální reality

Jazyk a jeho význam pro zkoumání (porozumění) společnosti a sociální interakci; vztah jazyk-reality (princip lingvistické relativity, pojmy reprezentace a význam, Sapir-Whorfova hypotéza) a vztah jazyk-jednání (performativní funkce jazyka); přínos de Saussura pro sociologii. Jazykový obrat a jeho význam pro další vývoj sociologie; přístupy ke zkoumání jazyka v sociologii. Definice situace a význam zkoumání symbolické roviny sociální reality pro analýzu společnosti.

18. Sociologie vědění a ideologie

Čím se zabývá sociologie vědění? Pojem vědění v sociologii, základy sociologie vědění (vztah bytí a vědomí u Marxe, Durkheim – kolektivní vědomí a sociální určenost klasifikace, Scheler a založení sociologie vědění); role vědění v každodenním životě – fenomenologická perspektiva (příruční zásoba vědění), sociální distribuce vědění a role vědění ve společenských procesech a sociálním jednání (Durkheim, Berger a Luckmann), legitimizační systémy v moderní společnosti.

Čím se zabývá sociologie vědy? Základní principy sociologie vědy (Merton, Kuhn, obrat v 70.-80. letech).

Čím se zabývá sociologie, když se zaměřuje na ideologii? Vymezení pojmu ideologie, počátky sociologie ideologie - dominantní pojetí ideologie u Marxe, související kritika náboženství, pojem falešné vědomí, význam pojmu ideologie v Marxově analýze společenské struktury a společenské změny, inovace v pojetí ideologie u Mannheima jako konstruktivní kritika Marxova modelu: rozlišení parciální a totální ideologie, ideologie a utopie, termín "intelligence volně se vznášející v sociálním prostoru"; Gramsciho pojem hegemonie a důvody jeho zavedení; frankfurtská škola a kritika masové kapitalistické společnosti jako společnosti udržované ideologií.

19. Sociologické přístupy k náboženství

Kulturní a společenské kořeny sociologie náboženství: náboženství v kontextu pojetí člověka v období přechodu mezi tradiční a moderní společností (Rousseau, Condorcet, Hegel, Comte, Feuerbach, Marx).

Jak se sociologie dívá na náboženství? Jaké jsou základní sociologické přístupy k náboženství (mezi klasiky) a v čem se liší?

Marx – náboženství jako progresivní prvek (křesťanství jako ideový kořen kapitalismu), opium lidstva a forma falešného vědomí.

Sociologický funkcionalismus a osvícenství v Comtově pojetí náboženství; Durkheimovo pojetí náboženství – náboženství jako kolektivní reprezentace kolektivního bytí, sakrální x profánní, funkcionalistické teorie náboženství (funkce a dysfunkce náboženství), institucionální specializace náboženství a její důsledky.

Weber – základní charakteristiky jeho analýz náboženství; teze o vlivu protestantismu na vznik kapitalismu; racionalizace a náboženství v moderní společnosti: sekularizační teze. Je Weberova teze o sekularizaci dodnes považována za platnou? Jaký byl vývoj její recepce v sociologii po Weberovi?

Pozdější sociologické teorie náboženství – privatizace náboženství, neviditelné náboženství, institucionální specializace a krize náboženství, občanské náboženství.

ČR jako nenáboženská společnost? - základní obrysy tématu.

20. Ekonomika a práce jako sociologický problém

Materiální a sociokulturní dimenze ekonomiky; problém neekonomického jednání – dar jako sociologické téma; ekonomika jako subsystém a výsledek diferenciací společnosti, peníze jako nástroj univerzalizace hodnoty a překonání diferenciací společnosti (Durkheim, Simmel).

Definice, kritika a obhajoba kapitalismu (Marx, Wallerstein, Friedman). Jak se liší vztah mezi materiálními podmínkami výroby a idejemi u Marxe (historický materialismus) a Webera (Protestantská etika a duch kapitalismu). Proměny ekonomické organizace (viz také další téma): mechanizace dělníků v kapitalismu, taylorismus, fordismus, postfordismus, současné tendence v globální změně ekonomických organizací, síťový podnik.

Sociologická tematizace vlivu ekonomiky na další společenské instituce, sociální dynamika prvotní akumulace kapitálu v Anglii, kolonialismus jako projev formování kapitalismu, globalizace, vykořisťování a třídní struktura kapitalismu.

Práce jako sociologické téma – práce jako strukturální nutnost, sociální instituce, životní styl; antropologické pojetí práce; automatizace práce jako sociologické téma.

Komodifikace, dekomodifikace a rekomodifikace pracovní síly. Vznik a vývoj sociálního státu. Otázka zakořeněnosti trhu v ostatních sociálních systémech a kritika klasické ekonomie u Polanyiho.

21. Stát, moc a legitimita: sociologická perspektiva

Odlišení státu, národního státu a společnosti, vymezení státu, historické formování státu jako státu národního, moderní stát a nacionalismus, vývoj sociologického chápání státu – třídní vztahy jako mediátor mezi sociálním a politikou v první moderně, krize tohoto modelu.

Pojem legitimita a jeho sociologický význam (Weber), rozdíl mezi legitimitou a legalitou; krize legitimacy demokracie v podmínkách politiky skandálu a transformace mediálního systému, subpolitika a individualizace politiky (Beck). Demokratický deficit v době globalizace. Marshallovo pojetí moderního občanství.

Klasická definice moci Maxe Webera, odlišnosti pojmů moc a autorita/panství, ideální typy panství; Lukesova systematizace myšlení o moci, hegemonie, radikální pojetí – konzumerismus jako nástroj ovládnutí populace; fyzické a symbolické násilí, moc a ideologie, mocenská elita a vojensko-průmyslový komplex u Millse, Foucaultův přínos pro naše chápání moci – objektivizace jedince moci; panoptikální model moci; horizontální, strategický model moci.

22. Společnost a příroda, sociologická problematika soudobé ekologické krize a rizika

Historické a kulturní spouštěče vědomí ekologického problému (Carson, imaginace globálního); neomalthusianství (Ehrlich), nezamýšlené důsledky racionálního chování - tragédie občiny (Hardin); první a druhá zpráva Římského klubu, společenský význam Mezi růstu, technokratická kritika (Herman Kahn); diskuse o křesťanských kořenech západního vztahu k přírodě (White).

Sociologická problematizace úvah o právním nebo ekonomickém řešení ekologické krize; pozdní nástup sociologické reflexe problému; Cattonova kritika konzumerismu a promyšlení role sociologie.

Diskuse mezi Beckem a Luhmannem jako příklad rozpornosti sociologického přístupu k otázce sociologické krize, pro-environmentální myšlení jako subsystem, pojmy rezonance, kontingence, kódy komunikace, problém environmentální krize jako lidské komunikace. Beckovo rozlišení první a druhé moderny, pojmy reflexivita, riziková společnost a povaha současných rizik, ekologický problém jako problém institucí první moderny, normalizace rizik vědou a úřadem, teze o neexistenci nesocializované přírody, reflexivní modernita.

23. Globální problémy a proces globalizace

Téma globalizace v sociologii, vztah globalizace k dlouhodobým procesům a dalším tématům obecné sociologie: modernizace, informační společnost. Relevance studia globalizace pro sociologii – globální aspekt lokální sociální dynamiky.

Časové určení procesu globalizace, vlny globalizace, globalizace a deglobalizace. Prostorová ukotvenost globalizace; globalizace jako lokální praxe – pojem globální město (Sassen).

Ekonomická, politická a kulturní dimenze globalizace. Vymezení globalizace jako růstu přeshraniční provázanosti a dependence – ekonomické, politické, kulturní ukazatele; regionalizace a globálnost globalizace. Základní obrysy teorie světového systému – globální centrum a periferie (Wallerstein). Politická globalizace – konstrukce a rekonstrukce národního státu a důsledky pro optiku myšlení o politickém, westfálský a postwestfálský systém politiky (Held). Vztah globalizace a (národních) států: kritika tzv. „kontejnerové sociologie“ (Beck), spor radikálů a skeptiků ohledně dopadu globalizace na suverenitu států.

Pojmy globální vesnice (McLuhan), světová riziková společnost (Beck). Giddens a principy vyvazování z původního/přirozeného prostředí (symbolické znaky, expertní systémy).

24. Sociologické aspekty postindustriálních změn a postmoderní kulturní situace

Sociálně historický kontext vzniku teorií postindustriální a informační společnosti; teorie industriální společnosti (Saint-Simon, Marx, Spencer, Aron), teorie konvergence, proliferační nových označení pro současnou společnost po WWII jako odraz probíhajících společenských změn; Richtova Civilizace na rozcestí.

Dvě teorie postindustriální společnosti. Tourainovo pojetí (postindustrialismus jako společnost založená novým typem sociálního konfliktu, nová sociální hnutí jako indikátor postindustrialismu). Daniel Bell: logika přechodu, znaky postindustriální společnosti. Další vývoj teorie postindustriální společnosti.

Teorie informační společnosti a její základní obrysy, argumenty (Castells, Webster).

Postmoderní společnost – estetická, literární a filozofická rovina (Derridova kritika logocentrismu), rozdíl mezi poststrukturalismem a postmodernou; Lyotard – pojem metanarace (velké vyprávění), Lyotardova kritika moderního projektu; specifika užití pojmu postmoderní společnost v sociologii (Harvey, Lipovetski); sociologická kritika konceptu postmoderní společnosti (Keller, Habermas, Giddens).

25. Byrokracie v moderní společnosti

Rozdíl mezi laickým a sociologickým chápáním pojmu byrokracie.

Sociologie organizace Maxe Webera – vztah pojmu (legální) panství k pojmu byrokracie, znaky racionální byrokratické správy, výhody této správy oproti ideálnímu typu správy patrimoniální; železná klec byrokracie. George Ritzer a jeho rozvedení Webera: mcdonaldizace společnosti.

Principy taylorismu a fordismu; formální a neformální struktura organizace - human relations, Hawthornský experiment; Mertonův příspěvek: ritualismus byrokracie, byrokratická osobnost, nezamýšlené důsledky byrokratizace – přemístění cílů (goal displacement); příspěvek Michela Croziera: zdroje nejistoty, bludný kruh byrokracie, zablokovaná komunikace v hierarchických organizacích, člověk jako iracionalizační prvek ve fungování organizací. Dále viz ot. 20.